

Recension

Filosofi – en presentation. Skepticismens utmaning

D. Z. Phillips, övers. Yrsa Neuman och Lars Hertzberg.

Daidalos 2000. 220 s. ISBN 91-7173-115-6

Dewi Phillips har under mer än trettio års verksamhet gett oss ett stort antal böcker och artiklar, företrädesvis kring frågor inom moral- och religionsfilosofi. Med denna volym söker han för första gången ge en allmän introduktion till filosofiämnet och det är glädjande att den också översatts till det svenska språket. Det som först slår en läsare är avsaknaden av filosofihistorisk diskussion. Några filosofer nämns inte vid namn i denna bok (de finns dock sparsamt angivna i noterna). I stället söker författaren ge en sammanhängande diskussion av filosofiska problem som genom sin rättframma framställning vill visa hur en filosof kan brottas med svåra frågor och samtidigt engagera läsaren till att själv tänka kring dem. Självfallet leder den valda framställningsformen till att de filosofiska problemens historiska ramar hamnar i skymundan, något som i förstone är ägnat att förvåna. En grundbult i Phillips tänkande har ju alltid varit att satsers betydelse har att göra med deras användning, den kontext de står i, men här framställs de filosofiska problemen som om de vore omedelbart begripliga helt oberoende av sådana omständigheter, något som t. ex. den svenska filosofen Sören Stenlund noggrant undviker i sina skrifter, den gemensamma bakgrunden i Wittgensteins tänkande till trots. Jag vill inte låta påskina att detta är ett avgörande problem för en introduktionsbok i filosofi men det gör att filosofin får karaktären av en brottning med eviga problem som på något sätt svävar över människors materiella villkor, något som knappast är författarens egentliga avsikt (allraminst i betraktelse av de många hänvisningarna till uttrycks betydelser som betingade av närmare omständigheter i våra liv, vilka tjänar som påminnelser gentemot skepticismen). Problemen förankras varken i författarens egen brottning eller i de historiska omständigheter som kringgärdat deras formulering, utan de presenteras direkt för läsaren i en förhoppning om att denne skall kunna instämma i formuleringar som ”nu anmäler sig en skeptisk oro”.

Som genomgående tema har Phillips alltså valt att diskutera skepti-

cismen. Med skepticism avser han närmast en hållning som yttrar sig på lite olika sätt i relation till skilda filosofiska frågor. Vad den djupast gör är att i relation till det mänskliga livets skilda aspekter ifrågasätta själva möjligheten till mening. Det kan handla om möjligheten att varsebli en yttervärld, att veta att andra människor existerar, att andra människor har samma upplevelser som jag själv, att tala om rätt och fel på moralens område, att ha en politisk förpliktelse, att gemensamt kunna finna en målning vacker utifrån samma intryck, eller att tro på Gud. Man kan ju tycka att detta utgör ganska skilda frågeställningar och att den skeptiska andans olikheter på dessa fält knappast motiverar talet om skepticismen, men identifikationen av en sådan skeptisk ådra som löper genom de filosofiska frågeställningarnas komplexitet visar sig i diskussionen oftast vara välfunnen. De skilda skeptiska argumenten bildar ofta ett mönster som motarbetas genom ett och samma motdrag: att påminna läsaren om gemensamma bruk i människors liv.

Hur kan vi t.ex. veta att vi alla ser samma färger? Var och en har vi ju en egen mental upplevelse knuten till beskrivningen ”jag ser gult”, inte sant? Vad hindrar att dessa upplevelser är olika och att vi strikt talat inte alls ser samma färg när vi ser gult? Ett vanligt svar som ofta tillskrivits Phillips är en hänvisning till det vardagliga språket som om det vore en auktoritet. Till bokens många förtjänster hör att den klargör att en sådan strategi inte är acceptabel, eftersom den bara återbeskriver data som är en del av det ursprungliga problemet (s. 78). Phillips motdrag är i stället att hänvisa till det faktum att människor stämmer överens i sina reaktioner. Det är inte så att vi alla har vissa privata reaktioner och sedan sluter oss till att de liknar varandra eller kommer överens om att reagera på ett visst sätt. Nej, själva inlärningen av våra begrepp förutsätter att vi redan stämmer överens i reaktionerna. Att se en färg som gul är redan från början en delad, gemensam reaktion. Om vi tänker oss att vi verkligen skulle ha privata upplevelser av färger så är det lockande att beskriva detta som att någon ser gult, någon ser orange etc. Men det går inte. Alla de olika beskrivningarna av vad någon ser förutsätter redan de reaktioner som beskrivningarna tänks dra undan benen för. Vad som skulle bli följderna av tankeexperimentet – den skeptiska möjligheten – är att vårt gemensamma mänskliga liv inte skulle existera. Skeptikernas ord gör inte våra liv rättvisa, de fjärrar oss från dem.

Ett svar till skeptikern består i att hänvisa till sådana gemensamma attityder, hållningar och reaktioner som inte kan betvivlas utan att rycka undan benen för det mänskliga livet, sådant det nu faktiskt är. Detta innebär ofta en betoning av det människor har gemensamt. Phillips söker med stor möda visa att detta svar på skepticismen inte överbetonar

det samstämmiga utan även ger tillbörlig plats åt det som skiljer människor åt. Olikheterna och avstånden människorna emellan blir även det *ett genomgående tema i boken* – och det kanske är det mest intressanta för dem som tidigare följt Phillips texter: här klargörs implikationerna av Phillips position för det om vilket vi inte är ense på ett mer genomgripande och tydligt sätt än i andra verk.

En randanmärkning. Phillips religionsfilosofi har alltid löpt risken att uppfattas som reduktionistisk, oftast med orätt. Det är därför olyckligt att han i avsnittet om tron på Gud uppenbart reducerar tron. Åt den kritiker som menar att tal om Gud inte ändrar något av vad som sker i världen svarar Phillips att det som sker det sker, men att frågan om hur vi reagerar kvarstår. Att några reagerar på ett sätt som kan kallas ”att komma till gud” förändrar tillvarons mening (s. 176). Det förefaller stå klart att Phillips här laborerar med en distinktion mellan ”verkliga förändringar” och ”meningsförändringar” och att han vill säga att gudstron medför en förändring av det senare slaget. Man hade snarare förväntat sig att han skulle mena att en sådan distinktion får sin betydelse av sådana sammanhang som ”att tro på Gud” och att han därför skulle underkänna kritikerns påstående. Här tycks de som talat om ett reduktionistiskt drag hos Phillips få rätt.

De flesta kapitel känns stimulerande och intressanta att läsa. Undantaget är kapitlet om politikens filosofi, vars innehåll trots allt tycks hämtat från filosofihistoriska föreläsningar. Det medför att frågeställningarna inte är särskilt aktuella, och att det som kunde göra studenter intresserade av ämnet, nämligen en filosofisk analys av aktuella och brännande politiska frågor, tyvärr saknas. Varför tar Phillips t.ex. inte upp frågor om demokrati och globalisering?

Boken sägs inte förutsätta att läsarna tidigare läst filosofi. Det är en målsättning som oftast uppfylls, även om det någon gång smyger sig in tekniska begrepp vilka inte tidigare förklarats, som t.ex. på sidan 21 där det plötsligt talas om empiriska satser, eller på sidan 172, där regelbegreppet används utan föregående förklaring.

Phillips skriver på ett medryckande och illustrativt sätt som oftast gör det lätt att följa resonemangen. Tidvis är själva frågeställningarna nog så komplexa och man kan ana att texten tarvar en förklarande insats från lärare om den nyttjas som grundbok. Översättningen är genomgående saklig och oftast lättläst. Några skönhetsfläckar finns dock spridda över sidorna. På sidan 23 talas t.ex. om att motsatsen till empiriska satser alltid är meningsfulla, fast det varit mer på sin plats att tala om att det alltid är meningsfullt att hävda motsatsen till empiriska påståenden, eller något liknande. Att översätta ”They [kontingenta sanningar] yield only

opinion” med ”De ger oss bara åsikt” (också s. 23) är onödigt ordagrant och resulterar i ett alltför klumpigt uttryck. ”De förmedlar bara åsikter” kanske kunde fungera. ”Realm of opinion” kanske snarare kan översättas med åsikternas område eller rike än med ”åsiktsvärlden” (s. 24). Att hälsa någon med ”fest och gamman” är kanske något ålderdomligt och kommer inte att begripas av varje student. Någon gång har tryck- och korrekturfel smugit sig in, som med det ”inte” som smugit sig in i satsen ”Det finns inga studenter i detta rum” på sidan 27. Dessa anmärkningar förtar dock inte det goda helhetsintrycket.

Sammantaget är detta en givande bok som kanske företrädesvis kunde prövas på A-nivån i filosofi. Den kan säkerligen fungera bra som utgångspunkt för lärarledda diskussioner i seminarieform. Som sammanfattning av Phillips filosofiska perspektiv tjänar den också sitt syfte.

STEFAN ERIKSSON